

ԻՆՉՈ՞Ւ ԴԵՌ ԶԼՃԱՐՈՒԵՑԱԻ

«Իրազեկ» անունով մարդու մը գրածը կարգացի: Ամբողջ գրութիւնը անցած կերպով սեղանոյ թաղ. խորհրդին բովէն, ինչպէս ցոյց կուտան կարգման մասնաձեւութիւններ՝ որոնք քաղաքում են իմ ու յիշեալ մարմնոյն մէջ կատարուած թղթակցութիւններէն եւ նամանաւոր աւելորդ պատմութեան ձեւը՝ որ խեղաթիւրուած է կրճատուելով, չարափոխուելով եւ կատարելագոյն սուս յաւելուածներով:

«Իրազեկ» որուն ճիշդ ու ըլլալը կանգնուած, թերեւս ըլլայ այն նոյնիսկ թաղ. խորհրդոյ մէջ անդամը, կեղծ անունի կը գիտէ հրապարակելու համար եւ քաջութիւնը չունենար իր բուն անունովը ստորագրելու իր գրածը, այն վստիկ որ մտքի պարտքը համար յերկրում անստորագրուած կեղծումը կողմնորդ անմիջապէս երեւան կընկնէր պիտի անջնջելին: Այդ ստորագրութիւնը լեցուած անձի մը պատասխանելով թէ եւ չէր արժեր, մանաւանդ որ մութի մէջ մութ քողերու լուսագոյն պատասխանը արեւմտեան լուսութիւնն է, սակայն որովհետեւ մեռելի մը գերեզմանին շուրջը սեղի կուտան այդ գարշելի արարքները, հարկ է որ Իրազեկին շատ աւելի իրազեկ եւ բուն խնդրոյն սուսական ու գերակատարներէն մին՝ ճիշդ պատմութիւնը ամբողջութեամբ ներկայացնելու համար կուտան, որպէս զի երկու կողմնալ լուսելով դատաստանը արդար ըլլայ:

Երբ Տօթթօր թովմասեան կը վախճանի, ընտանիքին կողմանէ ձեռքը Կ. Յովնատեան եւ Շիշմանեան ու ես կը յանձնարարուինք յուղարկուողութեան կարգադրութիւնը կատարելու: Ուստի նոյն գեղերն իսկ դազազը եկեղեցի տարած միջոցնու՝ Եկեղեցոյ Աւագերէց Տ. Մարտիրոս հօր եւ յաջորդ օրն ալ թաղ. խորհրդէն տեսած մէկ քանի անդամներու կը պատուիրեն իր գիմաց ընտանաց որ յուղարկուողութիւնը շքեղ կատարուելու համար դրամ չխնային: Ամէնքն ալ կը խոստանան պէտք եւ դածը ընել ու իրաւամբ ալ կը կատարուի շքեղ յուղարկուողութիւն մը, որուն համար մասնաւոր նամակաւ մը շնորհակալ եղայ թաղ. խորհրդին:

Երկու երեք օր վերջը յիշեալ մարմնոյ քարտուղար Պ. Սիբաք Մարգարեան կը բերէ ինձ 853 Փր. 95 սանթի միջ հաշիւ մը զոր անմիջապէս վերսկզբէն կը գրուէ մասնաւոր 250 Փր. քանակ գումար մը՝ իր 6000 նշանակուած յանուն վարժարանին: Դիտել կուտամ Պ. Սիբաքին թէ վարժարանի անուան նուէրը տարօրինակ է, որուն իր պատասխան կըսէ թէ թաղ. խորհրդը այդպէս գրել տուած է եւ թէ ինք իրաւունք չունի խառնուելու: այն ատեն ես ալ կը խոստանամ հաշիւը ներկայացնել առ որ անկ է:

Ընտանիքին մէջ առաջին գիտողութիւնը ընողը կըլլայ հանգուցելոյն եղբայր՝ Տեառ թովմաս թովմասեան որ բարկանալով կը յայտարարէ թէ այդ գումարը չպիտի վճարէ եւ թէ հարկ է միւս հաշիւներէն ալ զեղչելը ընել, վասն զի չափազանցուած են անոնք:

Բնականաբար վիշտի մէջ կողմ ընտանիք մը՝ որ անակնկալ եւ յանկարծական կերպով բնիկուած էր պատահած զժողովուրդին, չէր կրնար

անմիջապէս զբաղել հաշուցոյցերով, ուստի կատարուեալ Տ. թովմասի որ գոնէ դազազակիւններու, գերեզմանափորներու եւ այլ կարօտ անձներու գրամը շուտ մը վճարուի որ չըսուան եւ մնացեալը կարգադրուի քանի մ'օրէն: Հետեւաբար հաշիւ մ'ընելով, Տ. թովմաս իր քովէն կը յանձնէ ինձ 95 Փր. 50 սան զոր նոյն օրն իսկ կը խրկեմ նա հակով մը եւ վճարելի անձներու ցանկովը թաղ. խորհրդոյ անդամներէն Պ. Գրիգոր Կիւլպէտեանին, յայտնելով միանդամայն թէ մընացորդ հաշիւն ալ քանի մ'օրէն պիտի կարգադրուի:

Այդ մէկ քանի օրերուն մէջ երբ գէտ վշտի առաջին ցնցումը թարմ կը կենար, կ'իմացուի որ հանգուցելոյն անչափանա աղջկան պաշտպանը կատարուեալութիւնն է, թէ անո՞ր կը վերադարձի կարգադրել ժառանգական ամէն պարտապահանջի խնդիրները ձեռամբ մի ընտանեկան ժողովոյ զոր ինք պիտի կարգէ. ուստի կարգադրուի որ օրէնքի ներկայացուցիչը պէտք եղածը գործադրէ, որպէս զի հաշիւի խնդիրներն ալ կարենան նկատողութեան անուել:

Գաշտանական ձեռակերպութիւնները քիչ մը ուշ կը ըննան եւ այդ ժամանակամիջոցին մէջ թաղ. խորհրդը քանի մը նամակներով կը խնդրէ ինձմէ որ հաշիւը մարտուին անմիջապէս ալ ի գիմաց ընտանիքին կը պատասխանեմ թէ՛ քիչ մ'ալ ըստպատեն եւ իմ կողմանէն ալ կը յաւելուած որ զգալով պէտքերն ու թաղ. խորհրդոյ անուելին անձուկ վիճակը ինչպէս նաեւ պահանջուն ստիպողականութիւնը՝ կը ցաւիմ որ հակառակ իմ գրաւոր խոստումին՝ վճարուած կուշանայ:

Վերջապէս կատարական ձեռակերպութիւնները կը ըննան, ընտանեկան ժողովը կը կազմուի եւ այն ատեն անմիջապէս կորոշուի հաշիւները կարգադրել, հետեւաբար նկատողութեան կառուի հաշիւաւոր հաշուցողակը որուն մէջ թէ՛ ո՞չ միայն վարժարանին 250 Փրանքի նուէրը անմիջապէս աւելորդ կը համարուի, հապա նաեւ զարմանօք կը դիտուի որ պէտք եղածէն շատ աւելի գրամ քաշելու ձգտում մը կայ, զոր օրինակ, Եկեղեցոյ ըստ սակացոյցի 120 Փր. նշանակուելէն յետոյ որուն մէջ կը հասկցուին բաց ի եկեղեցիէն նաեւ 2 քանակայ, լուսարար, ձայնաւոր վարժարան, 6 ձայնաւոր սղայ, լուսաւորեալ եւ 2 կերտն, թաղ. խորհրդը գնահատելով խմբութիւնը ի գործ դրած է սակացոյցին մասնաւորութիւնները մէկի մէկի ալ կը կրկնելով իր ցանկին մէջ եւ անոնց շնորհակալ գրիներ գնելով, ինչպէս 2 քանակայից 50 Փր. լուսարարին 10, ձայնաւոր վարժարանին 10, լուսաւորեալի 20 եւ 2 կերտներու 16 Փրանք:

Դարձեալ մտազարդի անունով 10 Փրանքի անդամները պահանջ մը ըստեղծած է՝ լուսարարին համար արդէն 10 Փրանք գրելէն յետոյ, որուն կը վերաբերի զարգարելու գործը:

Նաեւ թաղ. խորհրդոյ խնդրանքին վրայ հանդուցելոյն յիշատակին նուիրուած ծաղկեպակները եկեղեցիին ձգուելով՝ գանոնք Իպրահիմ Աղա Գարուսիէն եկեղեցի տանելու համար՝ համալսէ՞: Երեւակայեցէ՞ք համալսէ՞ ալ կուզուի:

Իսկ ամենէն հրաշալին՝ 3 տուգինա ձեռմակ ձեռնոցներու խնդիրն էր, որոնց համար հաշուցոյցին մէջ 19 Փր. 50 սանթի նշանակուելէն յետոյ գանոնք հայթայթողը՝ Պ. Գրիգոր Կիւլպէտեան՝ յոյն վաճառական Բարու-

չէն ապառիկ առած եւ յայտնած է որ ի հաշիւ թովմասեանի է, ինչպէս որ յետոյ Բարուչ պահանջած է Պարունեան ընտանիքէն ոչ թէ 19 ու կէս Փրանք, այլ միայն 15 Փր. եւ անմիջապէս վճարուած՝ ընկալազրկ մը փոխարէն: (Անցողակի կերպիւ բերք որ այս խնդիրը նոյն միջոցին բերնէ բերան պտուտելով գացած հասած է մինչեւ թաղ. խորհրդին անդամներուն սկանջը որոնցմէ երկուքը քննութեան կընկնէր իրողութիւնը հաստատած են եւ թաղ. խորհրդարանի մէջ ըստական ծանր խօսքեր եղած:)

Այս պարագաներուն հանդէպ բնականաբար թաղ. խորհրդին հաշիւը վաւերական կարգին չէր համարել, հետեւաբար կորոշուի զեղչել վարժարանի 250 Փրանքը, 120 Փրանքի սակացոյցին մէջ ի մանրամասնութեանց կրկնութիւնները եւ մտազարդին եւ համալսէին գրամը եւ ընկալազրկ մը ուղղելով գրամը վճարել: Այս մտօք նամակ մը կը գրուի ի գիմաց ընտ. ժողովին եւ կը զրկուի: Երեք շուրջ օր վերջը ընտանեկան ժողովին նամակը պաշտօնագրով մը ինձ կը գարձակուի եւ յայտնելով թէ զեղչելը անկարելի է, կը խնդրուի որ վաղ ընդօրոյթ հաշիւը կարգադրուի:

Չարմանքս մեծ կըլլայ որ ինձմէ չգացած նամակ մը ինձ կը վերադարձուի, այսուհանդերձ մերժումը կիւմացնեմ պէտք եղած սեղր ու երկար խորհրդածութիւններէ վերջը կորչուի 100 Փր. աւելցնել եւ խնդիրը փակել, այսինքն գումարը բարձրացնել 462 Փր. 45 սանթի (նախապէս վճարուած 95 ու կէս Փրանքէն զատ) եւ զայն կը խրկեմ թաղական խորհրդին, մասնաւոր նամակաւ մ'ալ խնդրելով որ այսքանով փակեն հաշիւն եւ ա'լ սեղի չարուի երկար ձգողութեամբ, վասն զի արդէն հանգուցեալ Տօթթօրին ժառանգորդը բարձրագուրուած մը չէ եւ ազդին օրտակար ըլլալու համար առիթը չըպակսի թաղ. խորհրդին:

Դրամը եւ նամակը կը տանի Պ. Առոն Թնկերեան թաղ. խորհրդոյ անդամը Պ. Ս. Գարուսիէն, որ նոյն միջոցին Պ. Գ. Կիւլպէտեանի խնդրով կը գտնուի եւ հոն նամակը կարգադրուի յետոյ կը մերժուի զըրամը առնել, առարկելով թէ թաղ. խորհրդոյ որոշման պիտի կնխարկուի:

Քանի մ'օրերէ յետոյ—անասան՝ ամ քանի մ'օրեր միշտ — կրկնել նամակ մը կըստանամ եւ ասի չգիտեմ քանի՞ երբորը, որով նորէն զեղչը կը մերժուի եւ կը պահանջուի գրամը՝ սանթի իմը սանթի իմը:

Իմ պարտքս կըլլայ ինձ պատասխանուածը հաղորդել պէտք եղած սեղր եւ այս անգամ կորոշուի գիմել կատարուեալութեան հաւանութեանը, ապագային պատասխանատուութեան զերծ մնալու համար եւ այս որոշումը հաղորդել թաղ. խորհրդին՝ ընտանեկան ժողովին կողմանէ, ինչ որ գործադրուեցաւ:

Մինչեւ հոս ամէն ինչ փոփոխութեան եւ քաղաքավարութեան սահմանին մէջ կընթանայ. երբեք ո՞չ իրենք եւ ո՞չ ալ ես ու եւ փոքրիկ պատճառ մը տուինք մեր թղթակցութիւններուն որ վերաբերի բառեր եւ խիստ լեզու մը պարունակէին. սակայն չգիտեմ թէ ի՞նչ գործաւ որ թաղ. խորհրդը յանկարծ volte-face մ'ըրաւ եւ գրեց ինձ հետեւեալ նամակը:

Վառնա, 21 Փետր. 1900
Մեծարգոյ Տօթթօր Յ. Փափաղեան Աստ
Խորհուրդս անգամ մը եւս կուզայ իւր խորին ցաւը յայտնել Ձեզ, նը-

կատելով որ ի պատասխանի իւր ներկայ ամսոյ 14 թուակիրին, կրկին կը յղէք «ընտանեկան ժողով» յորջորջուած մարմնոյ մը անթուակիր մի գրուածը:

Խորհուրդս բնաւ իւր մտքէն չէր կրնար անցնել որ՝ այն օրն երբ Դուք պաշտօնագրէն կը ներկայանայիք խորհրդոյ հանգուցեալ Տօթթօրին ընտանեաց կողմանէ յուղարկուողութեան հանդիսին ծախուց համար բրնաւ ծախք չխնայելու, Մերք վտանջներ հանդիսաւոր խոստման եւ ճանչնալով զՁեզ քաղաքին Ազգայնոց է՛ն պատուաւորներէն մին, այսօր չէինք յուսար թէ կընէիք եւ հակառակ Ձեզ այդ խոստման եւ Ձեր Յուսովար 27 եւ ներկայ ամսոյ 12 թուակիր նամակաց խոստովանութեանց, Դուք կըսեմք, ձեռով մը զրծէիք Ձեր ստորագրութեանց ներքեւ գրուածներն: որովհետեւ Ձեր այդ փախուստի ընթացքով զՁեզ յայս Խորհրդոյ, ցոյց տայիք մի անձ որ հեռի կը գտնուէր պատուաւորներէն մին:

Թերեւս շատ ծանր թուի Ձեզ մեր այս վերադրուել սողեր, բայց երբ լրջօրէն խորհիք, իրաւունք պիտի տաք մեզ, մեր որ կոչուած եմք այսօր Ազգին շահերն իրողութեան պաշտպանելու, զի Ազգին իրաւանց անթիւ պաշտպանութիւն շատ ու շատ աւելի գերազանց կը համարուեմք քան որ եւ է մասնաւոր անասաներու քանց համաձայն վարուելին:

Եւ այժմ Խորհուրդս ի նկատի ունենալով Ձեր թէ հանդիսաւոր խոստումն եւ թէ՛ Ձեր նամակաց պարունակութիւնն եւ ճանչնալով զՁեզ միակ պատասխանատու անձն որ պարտի վճարել հանգուցելոյն յուղարկուողութեան հանդիսին ծախուց պաշտօնագրէն Ձեզ խրկուած հաշուցոյցին գումարն, կուզայ վերջին անգամ իմաց տալ Ձեզ որ հաճիք ընդօրոյթ վճարել սոյն գումարն, հակառակ սարագային Խորհուրդս իրեն վերապահած է ընել, ինչ որ հարկ գատէ, հրապարակաւ եւ զիմով առ որ անկ է Ձեր խոստումը Ձեզ ճանչցնել տալու համար. հարկ գատուած միջոցը որոց գործադրութեան յառաջ գալիք անցողը պատասխանատուութեան զերծ պիտի համարի Խորհուրդս յայտագային:

Ի գիմաց թաղ. խորհրդոյ Առոնապալեր Առոնապալեր Ս.Գ.Ա.Բ.Ի.Լ.Ե.Ա.Ն Յ.Մ.Թ.Ո.Վ.Մ.Ս.Ե.Ն.Ն. (Կնիք)

Այս նամակը եթէ ոչ ծիծաղաբայ զարմացումս հրաւիրեք, այնքան որ նկատողութեան առնելով մէկ կողմանէ թաղ. խորհրդոյ հետ ունեցած իմ անձնական լաւագոյն յարաբերութիւնները եւ միւս կողմանէ՝ մինչեւ այն ատեն ու եւ կերպիւ գրգռութեան տեղի չտալս, ընդհակառակը իրենց հետ իմ կողմանէ՛ ալ՝ գործին մղում տալու համար խորհուրդ տալու որ ինձմէ գատ հանգուցելոյն կընոյն ալ գիմեն ինչ որ ըրին, բերին հասուցին զիս առ եղբայրացութեան թէ թաղային խորհուրդը շատ զըրգրուած գործին ձգձգումէն, զգային արատաւոր վիճակի մը մէջ կը զըտնուէր եւ պէտք տեսած էր նախատու եւ սպանալու, հետեւաբար արդար զայրոյթով մը պատասխանեցի սպալս: 22 Փետր. 1900

Պարոններ, Ձեր երեկուան անորակիւն նամակը կըստիպէ զիս ձեզ տալ այնպիսի պատասխան մը որուն ոճը՝ միշտ պիտի մերժէ ընդունիլ՝ նկատողութեան առնելով ստացած կրթութիւնս եւ մէկ մ'ալ անկարեւոր կողմերէ եկած նա-

խառնիքները արհամարհելու սկզբ- բունքս. սակայն որովհետև այսօր պաշտօնական մարմին մը կը ներկա- յացնէր ինչ որ ձեզ կրթեք իրաւունք չտար գրել, պաշտօնական հանդաման- քով, այնքան տարօրինակ նամակ մը, կը գիշանիմ պատասխանել անոր՝ մի- անգամ ընդ միշտ յայտարարելով թէ կատարելապէս անիրաւ էք ձեր պա- հանջներուն մէջ:

Երբ ես ձեզ յանձնարարեցի ծախք չինայել եւ յուզարկաւորութեան հանդէպ չըրդ կատարել, այդ ըսել չէր թէ վարժարանին անուան ալ 250 Փրանքի անկմաստ եւ անհեթեթ գու- մար մը նշանակելու իրաւունք ու- նիք, այնչալ նուէր անուանով, ինչ որ նուիրատուին կամքէն կախում ունի, թէ՛ քանակութիւնը եւ թէ՛ ապալը: Եթէ գիտնայիք թէ ձեռնոցներու հա- մար ձեր հաշուեցուցակին մէջ 13 Փր. 50 սանթիմ մը նշանակելուց յետոյ իւ- բուշին կողմանէ միեւնոյն ձեռնոցնե- րուն համար միայն 15 Փր. 6 պահան- ջը — ինչ որ ձեր հաշիւներուն վրայ որոշ գաղափար մը տուաւ — ո՛րքան կատարածներ յարոյց ձեր ուղղութեան եւ պատուաւորութեան վրայ, այսօր պիտի ամչնայիք. բայց կը տեսնեմ որ դուք այդ զգացումը յարգումին կարճամարտէք մինչև երեսուցը զերու- ինձ նամակ մը որ չվայելը ոչ ձեր պաշտօնին եւ ոչ ալ իմ զգացումներու:

Դուք կը մերժէք ընտանեկան ժո- ղով անուանով մարմինը եւ կուզէք հաշիւներդ կարգադրել ուղղակի ինձ հետ այն պատճառաւ որ յանձնարա- րութիւնը իմ կողմանէս եղած էր, սակայն ի՞նչ օրուս որ ձեր այդ ջան- քունքն ընտանեկան ժողովն է զոր պիտի գտնէք միշտ գէմերնիդ որքան որ այս խնդիրը դեռ ձգողութի եւ ուր որ երթաք եւ գիտէք որուն համար իմ մտախ կըսեմ թէ ազատ էք:

Ես ոչ վախուստի ընթացք որոշած եմ ինձ համար եւ ոչ խոտուած գըր- ժելու հարկին մէջ կը գտնուիմ, վա- սընդի ես ձեզ չըսի, կը կրկնեմ, թէ վարժարանին համար նուէր նշանա- կէք՝ ինչ որ այսօր խնդրոյ միակ ա- սարկան է մեր մէջ:

Դուք թերեւս կոչուած ըլլաք ազ- ղին շահերը խղճմտօրէն պաշտպանե- լու, բայց ոչ ձեր հաշիւները խղճմտօ- րէն եւ պարկեշտօրէն պատրաստելու, ինչպէս դժբախտաբար ասպնոցը ու- նեցան այդ հաշիւին տեղեակ մէկէ աւելի անձեր եւ որոնք սակայն լաւ գաղափար մը չկազմեցին ձեր վրայ: Պարոններ, ես քանակաւ չուսիմ եւ ոչ ալ կը պահանջեմ որ իմ քննար- կանս վարժարանի վարժելով ազգին իրա- ւունքները անվճար պահպանելու գործին մէջ թերանաք, բայց իրա- ւունք ունիմ պահանջելու որ քաղա- քավար ըլլաք մանաւանդ ձեր պաշ- տօնական գրեւորներ մէջ եւ գիտնաք ձեր գրած ամէն մէկ բառին նշանա- կութիւնը որուն համար պէտք է որ դեռ վարժարան յաճախէք:

Դուք ուզածնուդ չափ զիս պատու- իանառու բռնեցէք երբ ես այսօրուը- նէ սկսեալ կը գաղթիմ ձեզ նման մարմնոյ մը հետ յարարելութիւն ու- նեանալէ ու կը ծիծաղիմ երբ կը գրէք թէ ես պարտիմ եղեր ձեր ներկայա- ցուցած գուցակին գումարը վճարելու 9 9 9:

Կարգահատիմ ձեր վրայ որ սպառ- նալ ալ գիտէք եւ կը յանդգնիք մինչ- չեւ իսկ ըսելու որ պիտի գիտէք սո- րը անկ է իմ խոտուած ինձ ձանձրը- նիկ տալու համար:

Շատ ցաւալի է որ վառնայի հայ հասարակութիւնը ձեզ նման թաղա- յին խորհուրդ մ'ունի: Այս գիրս եւ ձեր վերջի գրութեան պատճէնը քովէ քով պահեցէք ձեր դարակներուն մէջ, վասնզի ասոնք ձեր փառքը կը կազմեն:

Յ. Ս. Փ.

Գրածն ուղղ տուչի ազգեցուցիւնը ներգործեք է. վասնզի ժողովներու անհաստատ չարք մը եւ գիշերները մինչև ուշ ատեն անդադրում երթե- ակ մը ցոյց կուտային թէ յուզում մը մեծ էր. կարծուեցաւ թէ վերջապէս սխալներն հասկնալով խնդրոյն վերջ մը պիտի տային եւ պիտի համոզ- ուէին թէ անիրաւ են: Ետեւեւիս ար- ձագանդը ժողովուրդին մէջ ալ շուտ մը տարածուեցաւ այնքան որ քարե- կամներէս շատեր անաշարկեցին մի- ջանալով. ես անտարբեր գտնուեցայ ամենուն ալ անաշարկներուն, բայց ժամանակ մը վերջը յարգելի Տօք- թէօր Աթապէկեանց օր մը եկաւ զը- սաւս գիտ Տեար Յ. Պարսամեանի կող- մանէ որ թաղ. խորհրդոյ անդամ է եւ խնդրեց որ իր միջամտութիւնով խնդիրը կարգադրուի:

Տօքթէօր Աթապէկեանց կարծիք է թէ ընդունուած վճարումը 600 Փր. է, մինչդեռ ես իրեն յանձնեցի 462 Փր. 45 սանթիմի հաշիւ միայն, զոր աւ- նելով մնկնեցաւ երթալու անտուե- լու թաղ. խորհրդոյ հետ: Դարձեալ քանի մը օրերէ յետոյ Տօքթէօր Ա- թապէկեանց կրկին եկաւ եւ յայտա- րարեց ինձ թէ վարժարանի անուան նշանակուած նուէր անուանով գումար- քը պարտք մ'է եւ ոչ նուէր, հետեւա- րար արդար էր թաղ. խորհրդոյ պա- հանջը եւ հարկ չէր որ վճարուէր:

Դիտել տուի յարգելի բժշկին թէ սակացոյցին մէջ վարժարանին մասին նշանակուած ինչ որ կայ մասնաւոր պայման մ'է եւ ես այդ պայմանը չեմ գրած թաղ. խորհրդոյ հետ:

Տօքթէօրը ինձ պատասխանեց թէ՛ «յուզարկաւորութիւնը չըրդ կատա- րեցէք եւ ծախք մի խնայէք» պատ- ուէրին մէջ կըմբռնուի նաեւ վարժար- անին իրաւունքը, հետեւաբար վը- ճարելը պարտք մ'է եւ թէ թաղ. խորհուրդը սխալ էր նուէր անուան ներքեւ ուղղով զայն: Կրկին դիտել տուի թէ մասնաւոր պայման մ'ըլլա- ը պէտք չէ մտնալ, մասնաւոր որ ոչ թաղ. խորհուրդին կողմանէ եւ ոչ ալ իմ կողմանէ այդ պայմանին գործադրութիւնը խնդրուած է. սա- կից զատ նոյն օրը ոչ վարժարանը մասնաւոր կերպիւս փակուած էր եւ ոչ ալ ըսող աշակերտները յուզար- կաւորութեան մասնակցած էին. արա- մադրութիւններ որոնք լրացած չէին. իսկ վարժարանին գրան վրայ միայն սեւ շղարք կանխը պատճառ մը չէր որ այդ իրաւունքը ձանձրուէր եւ արդէն սակացոյցին մէջ այդ կարգի բան մը նշանակուած չէր:

Սակացոյցի օրինակը բերուելով տեսնուեցաւ որ գրուած է. — Արտա- կարգ. — Ըստ կանոն եկեղեցւոյ դար- ղերով եւ պատարագով: Վարժարա- նաց ի նպաստ 200 Փրանք վճարողին (բայ ի եկեղեցւոյ ծախքերէն) ի նշան սպոյ նոյն օրը վարժարանները կը փակուին եւ ըսող աշակերտք կը մասնակցին յուզարկաւորութեան հան- դիսին:

Տօքթէօրը գնաց եւ երկու երեք օր վերջը վերագործուաւ բարեկամական խնդրանքով մը որ միջամտեմ եւ խըն- դիրը փակուի. այն ատեն երբ անայ թէ ինձ շատ սիրելի անձ մ'է որ այդ անաշարկը կրնէ, թէ եւ ծախքայողօրէն լրբուած՝ բայց ընդունեցայ միջամե- անը, միայն մասնաւոր ընկելով թէ ինձ զրկուած նախատական եւ սպառ- նական նամակը միայն զիս չէ որ վերադարձ է հապա նաեւ ամենքը, որուն հետեւանօք համաձայնութիւնը քիչ մը գժուար պիտի գոյանար:

Այն ատեն Տօքթէօր Աթապէկեանց խոտուացաւ անաշարկել թաղ. խոր- հրդին որ գրած վերաւորելէ նախա- ժակը ետ առնէ, պայմանաւ որ ես ալ իմն եւս կրկնեմ. համաձայնեցանք եւ բարձրուեցանք: Բիշ մը յետոյ Տեար Յ. Պարսամեանի խառնութիւն անաշար- անցած ժամանակ Տօքթ. Աթապէկ- եանցի կողմանէ, որ հոն կը գտնուէր, ներս հրախրուեցայ ու երեք մէկ դէմ առ դէմ բացատրութիւններու երանք Տեար Յ. Պարսամեան զոր ուղղա- գատ եւ ազնիւ անձնուորութիւն մը ձանձրած եմ եւ չեմ կարծիր որ սխալմա- ը ըլլամ, ներքին դարձուածքներով ըզ- զացնել տուաւ ինձ թէ շատ մը գի- րիմացու թիւներ եւ անհասկացողու- թիւներ եղած են, հետեւաբար լա- ւազայն է վերջ մը տալ խնդրոյն այս առթիւ խնդրելով իմ աջակցութիւնս ալ որոյ փոխարէն խոտուացաւ եր- կուտեք գրուած վերաւորել նամակ-

ներու մտա կողմէն խնդիրը յաջող- ցնել:

Շատ լաւ արամադրութիւններով բարձրուեցանք եւ ես անմիջապէս գը- րեցի նամակ մը ընտանեկան ժողովի մէկ կարեւոր անդամին որ 100 Փր. եւս աւելցուի եւ ամենքս ալ աղա- ստիք այս սրանեղութիւններէն: Յա- ջորդ օրը ընտանեկան ժողովը ուրիշ մէկ անդամ եկաւ յայտարարել ինձ թէ ատանց կառավարութեանը հաւանու- թեան սանթիմ մ'անգամ աւելի վը- ճարել կարելի չէ, հետեւաբար անա- ջարկս կը մերժուի:

Անմիջապէս այս պատասխանը հա- ղորեցի Տօքթէօր Աթապէկեանցի որ ինձմէ լուրի կըսապետէր եւ որ տեսնե- լով թէ համաձայնութիւնը անկար- լի է «արեւն ձեր ի գլուխ ձեր» ը- սաւ եւ գործէն քաշուեցաւ:

Ասկից վերջն է որ ինձ յանձնուե- ցաւ նամակ մը թաղ. խորհրդոյ կազ- մանէ գրուած 20 մարտ թուականով եւ ուղղուած առ Տիկին Տօքթ. Թով- մասեան որուն մէջ կրկնելով թէ հա- չիւններուն միակ պատասխանատուն Յ. Ս Փափազեանն է, թէ թաղ. խոր- հրդոյն անգամներ պարտաւորութիւն չունենալով հանգրծել իրենց գործերը ձգած եւ ա՛ ձա՛մը աշխատակցած են հանդէսին կարգադրութեանց, ամբողջ գիշեր եւ ցերեկ. որով իրաւունք ու- նին սակացոյցին աւելի բարձր բան մը սպասելու. թէ ի փոխարէն չնոր- հակալուելին չեն ստացած. բնիցա- կատակը նախատարից նամակ մը ե- կաւ է, թէ տեսնելով որ տարակա- թիւներն կրկնաւ այդ մասին, կը յօ- ժարին իրենց գոհողութիւններով ի ծառայութիւններէն հրաժարել եւ կը պահանջեն որ անպարտաւոր եւ վաղ րոյ փոխել հաշիւր փակուի: Նամա- կին կցուած էր նոր հաշիւ մըն ալ ս- րուն մէջ գիտեցի որ վախժարանի ի- րաւունք լրացածին 200 ի վեր է եւ այս անգամ՝ բաւակացոյցի քստիքը գրուած — կերիս թէ նախորդ հա- չիւններուն մէջ նուէր նշանակելու ի- րաւունքը զգալուած են եւ այս ան- ցամ պարտաւորել ցոյց կուտան — քանակներուն եւ յատու որտեղին հետք տնայ չկայ. յատարարին եւ ձայնաւ որ վարձարտեւորին խոսքը ան- գամ չեն բրբր ուտեց 10 կան Փրանք վճարուած էր 95 1/2 Փրանքի գրումին եւ որոնք 120 Փրանքի սակացոյցին մէջ կըմբռնուէին: 2 կերտները կրկնուած էին միւս 16 Փրանքով եւ իրրեւ յաւելուած՝ անշուշտ զեղ- ջուածներուն սեղր բռնելու համար, 40 Փրանք նշանակուած էր իրրեւ զանազանութեան մուտքած իրա- ւունք, ինչ որ չկար Ա. հայոցն մէջ:

Կամակին իբր վերջապարտութիւն կրկին ստիպում կար գրած վճա- րելու մասին, թէ այ չեն կրնար սպասել վաշիկեան մը անգամ եւ ա- սոր համար 2 օր պայմանաւորած արը- րուած էր այդ թէ ոչ... «ուղղակի Տօքթ. Փափազեանէ պիտի պահան- ջուի ի այն պարտաւորել կերպի»:

Ալ uitimatumի մը հանդէպ կը գրա- նուէինք. իսպ չէր ասիկա եւ պէտք էր զոգոզայինք. սակայն մեր ձեռքը գտնուած երկու տեսակ հաշիւներ... Կարելի չէր սրտել թէ ո՞րն է վա- ւերականը քանի որ երկուսը հաշիւն ալ ճիշդ չէր:

Երբ թաղ. խորհուրդ մը իր գրած հաշիւները յախտու կերպիւս կը պատ- րաստէ եւ անոր մէջ միւս սխալներ կերտան սրմէ շատ մը ատարկու- թիւներն կը ծագին եւ երբ ի փո- փարկն ճիշդ հաշիւն ցուցակը կը զրկուի իրենց ու այն ատեն իրենք ալ զայն կը մերժեն. ուրեմն որո՞ւ է յանցանքը երբ յուզարկաւորութեան մը պարտքին վճարել կը յետա- ձգուի. կուշանայ:

Վաղը զոր օրինակ ինչպիսի փաստ- նելի ամուսնական, ծննդողական եւ զանազան վկայութեանց փոխերոգրե- րու վրայ որոնք թաղակառուութեան կողմնէ կը յանձնուին:

Դեռ քանի մը օր առաջ էր որ յար- գելի բժիշկ Տօքթ. Մ. Վարդանեան անաշարկեց իր միջամտութիւնը ի յարգանս իր հանգուցիտ արուես- տակցի յիշատակին: Եւ զիս կարելի չեղաւ որ մանրամասնութիւններու վրայ խոսելու ժամանակը գտնուէր:

Նոյնպէս երկու օր առաջ էր որ Տիար Գրիգոր վարդանեան տեղ մը հանդիպում ըլլալով թաղ խորհրդոյ մէկ քանի անդամներուն, անոնց հետ համաձայնած էր եւ ինձ կատարակէր մէկ կամ երկու անձ երկուստեք նշա-

նակելով խնդրոյն վերջ մը տալ arbitrageի դրութեամբ:

Եւ անս այս վաշիկեանին է որ Իրազեկ հրատարակ կը գործի սուտ ու սխալ փաստերով սրնոք ա՛նաւասիկ:

Թաղ. խորհուրդը երբեք եւ նոյն իսկ մինչև ցայսօր սեւ է սակացոյց մը ներկայացուցած չէ ինձ ոչ մէկ անթիւ. ուրեմն սուտ է թէ Տօքթ. Թովմասեանի յուզարկաւորութիւնը կարգադրելու պատճառ օրս թաղ. խոր- հուրդը ինձ իր անկազնոց մէջ ար- սակարգ թույլատն աստճանը ցոյց տուած է եւ ես անոնց կերպար քա- րակ քննելու յանձնարարութիւնս կրկնեմ եւ ու չիտվին պիտի վար- ձաարուին, բացձ եմ. թաղ. խոր- հրդոյ այդ մասին բրած աշխատու- թիւները:

Սուտ է թէ թաղ. խորհուրդը ան- յարմար տեսած է այդ ցաւագին վայր- կենին յուզարկաւորութեան ծախ- քին կանխելու օգտի, վասնզի զիս ան- քին ժամանակ կանխիկի գրութիւնը պարտութեան չուէր. բնիցակառակը այս խնդրէն ծագեցաւ այնքան սպառ- անիկ գրութիւնը վերջնէլ եւ Տօքթ. Թովմասեանի յուզարկաւորութիւնը կատարուելէ շատ յետոյ էր որ պաշ- տօնական ծանուցումներ եղան ան- զանաւ իրազարկներուն մէջ եւ կան- խիկ վճարումները հաստատուեցան:

Սուտ է թէ իմ նամակներուս մէջ խոտուածում ըլլած խորհրդոյ իրա- ւունքը, այսինքն հայրենի ամբող- ջութիւնը պահանջներուն իրաւունք- քը, բնիցակառակը ինչպէս բոյ. ա- ստանին օրէն պիտոյ թիւնը բնոցնե- րէն մին եւ մինչև ցայսօր: Ակ- նարկուած իրաւունքը կը վերաբրի- լով թաղ. խորհրդոյ կողմանէ հաշի- ւներուն շուս կարգադրութիւնը պա- հանջելու իրաւունքը, ինչ որ միեւնոյն րանի չէ:

Սուտ է թէ նոյն օրը վախժարանը գոցուած է ի պատիւ հանգուցիտն վասնզի վախժարանը արդէն գոց էր քաղաքիս մէջ սիրող արարածութիւ կհրանգութեան պատճառաւ. բաւ հրա- ւանդի վառնելու քիչ. վախժարանայ վերստեւտութեան:

Սրայ է թէ վախժարանի մասին ե- ղած սակացոյցին մէջ սեւ չարք կա- խելու պայման կայ որ պարտաւորել ընէ յուզարկաւորութեան աշխերը գրամ վճարելու:

Իսկ քանակներ. անորոտեցի լատի- թիւն ընէ է թէ իմ վերոգրեալ նա- մակիս մասին միջնորդ գրած ըլլամ կամ իմ կողմանէ ու եւ մէկը մարդ զրկած ըլլայ թաղ. խորհրդոյ, որ- պէս զի ինձ զէմ գատ շքատի. բնից- հակառակը քանիցս Տօքթ. Աթապէկ- եանցի եւ ուրիշ շատերու կրկնած եմ թէ պատրաստ եմ գաւառան երթալ երբ որ ուզուի եւ հոն արդարա- ցընել ամբողջ գրածներս փաստե- րով եւ հաշիւներ ի ձեռնին որոնք ա՛ծ.ժ երկուք եղան եւ աւելի հատ- ղիչ. միայն աւելցուցած եմ որ եթէ օտարներու ստաջ, հրատարակու- վանայի հայերուն թաղ. խորհուրդը աննախանձիկ վիճակի մը մէջ գնեմ, ո՞չ ոք զիս մեղադրելու եւ գատա- պախելու է:

Ես ոչ միայն վախ չունիմ գրածէս ալ նոյնիսկ հրատարակութեան կու- ասած գայն եւ եթէ թաղ. խորհուրդը կիող ճաղի ատրու նպատակաւ այդ- պիտի միտում մը ունեցած է եւ գրածս թարգմանելով փաստարանի ցոյց ստա՛ծ օրպէս զի ես իմանում եւ զզջ.՝ մի գամ, ստոր չէ յաջողած. բնիցակառակը հրատարակել կը հրա- ւերիմ զինքը որ մէկ քանիներու ր- բած սպառնալիքը գործադրել, այ- ստինքն ինձ շատ հաճելի այդ փորձը կատարել որ տեսնանք թէ ո՞վ իրա- ւունք ունի եւս թէ ինք որ նախա- յայճակ ըլլալու ատուելիութիւնն ալ կը կրէ եւ պաշտօնական հանգամանե- քով:

Աւտոք եւ անս բոնիքներու Է եթէ սուտի հիւզէ մը կայ մէջը Էս պարտաւոր եմ ամենայն ինչպէս չեմ ամենար ստորագրելու ամբողջ գրած- ներս որոնք ճշմարտութիւններ են եւ Իրազեկին նման պատճ պատ ինչա- լով կեցած անուս փնտռելու չեմ կրնի:

Յ. Ս. Փ. Պ. Պ. Պ. Պ.

Վ. Ս. Փ. Պ. Պ. Պ. Պ.

Օրոշորութեւ Դ-րո Դ. Քր. Ստոյոստ

Մշակուած «Յաւանութեւ», Յարս.